

MŁODZIEŻ WYZNANIA MOJŻESZOWEGO NA UNIWERSYTECIE JAGIELLOŃSKIM W LATACH 1918–1939

Opracowując niniejszy artykuł wykorzystałam przede wszystkim materiały znajdujące się w Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, w Archiwum Polskiej Akademii Nauk w Krakowie i w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Krakowie, które pozwoliły mi jak sądzę w miarę obiektywnie przedstawić sytuację młodzieży żydowskiej studiującej na Uniwersytecie Jagiellońskim. W artykule wyodrębnić można dwie części, z których pierwsza dotyczy zagadnień znanych jako „*numerus clausus*” i „*getto ławkowe*”, druga natomiast poświęcona jest organizacjom akademickim skupiającym studentów wyznania mojżeszowego.

I.

Lata I wojny światowej były bardzo trudne dla młodzieży polskiej. Przeważająca jej część posiadająca odpowiednie kwalifikacje do podjęcia studiów wyższych, zaangażowana w tym czasie w organizacjach wojskowych i społecznych, rozproszyła się po całym kraju i została wytrącona z normalnego życia. Dla niej sprawą odzyskania niepodległości Polski była celem najważniejszym, któremu należało podporządkować wszystkie swoje plany i zamierzenia. Dlatego młodzieży polskiej zgłaszającej się na wyższe uczelnie było stosunkowo niewiele. W tej sytuacji młodzież żydowska miała nieograniczoną wprost swobodę w wyborze szkoły wyższej i kierunków studiów. Z reguły wybierała studia uniwersyteckie w tym głównie wydział lekarski i prawa. To masowe zapisywanie się młodzieży żydowskiej tylko na niektóre z góry wybrane kierunki studiów, które dawały przygotowanie nie tylko do badań naukowych ale przede wszystkim do wykonywania tzw. „*wolnych zawodów*” nie było chętnie widziane, zarówno przez młodzież polską jak i ogół społeczeństwa. Obawiano się bowiem, że taki stan rzeczy w konsekwencji doprowadzi do rażącej przewagi Żydów w tych zawodach. Ale w latach kiedy nie było masowego napływu kandydatów do szkół wyższych i zgłaszająca się młodzież nie natrafiała na żadne trudności w przyjęciu na wybrany kierunek studiów, nadmierny

napływ młodzieży żydowskiej na pewne wydziały nie był przez nikogo kwestionowany i wzajemne stosunki między młodzieżą akademicką polską i żydowską układały się poprawnie. Trudności, a w konsekwencji i nieporozumienia wystąpiły dopiero wówczas, gdy wobec szczupłości pomieszczeń i urządzeń naukowych, powstała konieczność ograniczenia liczby studiującej młodzieży na niektórych fakultetach.

Kiedy działania wojenne zbliżały się ku końcowi i normalizowały się stosunki, liczba studentów zwiększała się bardzo znacznie. Przybywali coraz liczniej absolwenci szkół średnich oraz kandydaci do szkół wyższych rozproszeni dotychczas w organizacjach wojskowych. Uniwersytet Jagielloński podobnie jak i inne szkoły wyższe pod względem pomieszczeń i urządzeń znajdował się w sytuacji bardzo trudnej. W najgorszym położeniu znajdowały się wydziały prowadzące seminaria, pracownie, laboratoria oraz kliniki, które mogły pomieścić tylko określoną liczbę słuchaczy. Powstała więc przykra lecz nieunikniona konieczność zastosowania pewnych ograniczeń w przyjmowaniu kandydatów na studia.

Wytoczne w tej sprawie podano w ustawie z dnia 13 VII. 1920 r. o szkołach akademickich (Dz. U.R.P. Nr 72, poz. 494 z r. 1920) w art. 86: „*Rada Wydziału ma prawo ograniczenia liczby przyjmowanych studentów za zgodą Ministerstwa W.R.iO.P.*”

Wobec ogromnego napływu kandydatów i braku możliwości przyjęcia wszystkich zgłaszających się minister W.R.iO.P. zawiadomił w roku 1923 rektora ty wszystkich szkół akademickich, że zgadza się na wprowadzenie przez Rady Wydziałów ograniczeń w myśl ustawy z dnia 13. VII. 1920 r.

Tak więc Rady Wydziałów zostały zwolnione od obowiązku otrzymania zgody Ministerstwa W.R.iO.P. w każdym poszczególnym przypadku i miały zupełną swobodę wprowadzania ograniczeń według istotnej potrzeby i swego uznania.

Postanowienie to dotyczyło ogółu młodzieży i nigdy żadne dodatkowe ustawy nie zostały przez Sejm zatwierdzone. Zarówno projekt ustawy z roku 1923 w sprawie określenia normy przyjmowania studentów należących do mniejszości narodowych według stosunku ludności, jak i złożony w roku 1927 przez po-

sła żydowskiego I. Grünbauma projekt nowelizacji art. 86 ustawy z roku 1920, w myśl którego Ministerstwu W.R.iO.P. miałyby przysługiwać prawo ustanowienia zasad przyjmowania studentów na poszczególne wydziały w ramach określonej z góry liczby studentów dla każdego wydziału (co byłoby równoznaczne z osłabieniem autonomii uniwersytetów w sprawie regulowania ograniczeń), nie zostały uchwalone przez Sejm i sprawa ta pozostała w kompetencji Rad Wydziałowych.

Po raz pierwszy ograniczenia liczby kandydatów na studia zaczęto stosować w roku 1923. Na Uniwersytecie w Poznaniu określono liczbę słuchaczy w wydziałach i pracowniach matematyczno-fizycznych. W Krakowie ustalono maksymalną liczbę studentów na wydziale lekarskim w zależności od miejsc w pracowniach, seminariach i klinikach. Konieczność ograniczenia liczby studentów na wydziale lekarskim powstała również we Lwowie, gdzie na 125 miejsc w sali anatomicznej liczba studentów wynosiła przeszło 800.

Faktem bezspornym jest, że skutki ograniczeń odczuwała cała młodzież, a więc i młodzież żydowska. Ta ostatnia szczególnie na tych wydziałach, na które zgłaszała się masowo. Powodowało to liczne zarzuty, najczęściej bez zadania sobie trudu badania przypadków konkretnych. Kierowano ataki przeciw stosowaniu ograniczeń w ogólności, a co gorsza zajmując stanowisko, że ograniczenia straciły swój właściwy charakter i stały się środkiem przeciw dopuszczeniu Żydów do studiów wyższych.

Nie milczała i strona przeciwna, w żadnej bowiem ze stron nie brakowało elementów zapalnych skłonnych do walki i tak rozgorzała kampania pod hasłem „*numerus clausus*” prowadzona z większym lub mniejszym nasileniem niemal w całym okresie istnienia II Rzeczypospolitej.

Podejmowane w tej sprawie rozważania i dyskusje znajdujące swe odbicie w prasie miały najczęściej charakter polemiczny i zamiast uspokojenia przynosiły raczej podniecie do nowych zadrażeń. Bezspornie jednak przyznawano, że ze względu na stan finansowy i konieczność stosowania najdalej idących oszczędności rozbudowa uczelni wyższych nie jest możliwa, wobec czego ograniczenie liczby słuchaczy na niektórych wydziałach jest konieczne.

Ponownie w sprawie ograniczenia liczby przyjmowanych studentów dało wyraz Ministerstwo W.R.iO.P. pismem z dnia 25. IX. 1925 r. (10380-IV/25) skierowanym do Rektorów Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, Uniwersytetu Warszawskiego, Uniwersytetu Poznańskiego, Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, Politechniki Lwowskiej i Warszawskiej, Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, Akademii Górniczej w Krakowie, Akademii Medycznej-Weterynaryjnej we Lwowie:

„Art. 86 Ustawy o szkołach akademickich (Dz. U. Nr. 72 z 10. VIII. 1920 r. poz. 494) przewiduje, że Rady Wydziału mają prawo za zgodą Ministerstwa W.R.iO.P. ograniczenia liczby przyjmowanych studen-

tów. Doświadczenie ostatnich paru lat — po wprowadzeniu obowiązkowych prac słuchaczy w seminariach i laboratoriach oraz nowego porządku egzaminów — wykazało, że istotnie dla dobra wyników nauki konieczne jest ograniczenie liczby przyjmowanych na poszczególne wydziały słuchaczy do pewnego określonego „*maximum*”, tzw. „*numerus clausus*”.

Wobec tej konieczności Ministerstwo W.R.iO.P. okólnikiem z dnia 12. VII. 1923 r. Nr. 6272-IV/23 wyraziło zgodę na stosowne ograniczenie przez Rady Wydziałowe w razie zachodzącej potrzeby liczby studentów, przyjętych do uczelni w roku akademickim 1923/24.

Zarządzenie to rozumiano często i przedstawiano błędnie, jakoby zmierzało do ograniczenia procentowego słuchaczy poszczególnych narodowości lub wyznań, przede wszystkim słuchaczy wyznania mojżeszowego. Aby nie dopuszczać do błędnej interpretacji, Ministerstwo W.R.iO.P. stwierdza, że w myśl okólnika z dnia 12. VII. 1923 r. Nr. 6272—6272-IV/23 Radom Wydziałowym szkół akademickich przysługuje prawo ustalania ogólnej, maksymalnej liczby słuchaczy, która może być przyjęta bez szkody dla normalnego biegu studiów.

Ponadto w drugim piśmie Ministerstwa W.R.iO.P. z dnia 18. VII. 1927 r. Nr IV SW/7604/27 skierowanym do Rektorów wyższych uczelni w kraju, informowano, że Komisja Rzecznawców przy Komitecie Politycznym Rady Ministrów na sesji czerwcowej powzięła między innymi następującą uchwałę: „W sprawie „*numerus clausus*” Komisja uważa, że przy przyjmowaniu studentów do wyższych zakładów naukowych nie należy kierować się względami narodowymi lub wyznaniowymi i, że należy wydać odpowiednie zarządzenie, wprowadzające te zasady w życie. Należy przy tem wydać je w takim czasie, aby ich zrealizowaniu w roku akademickim 1927/28 nic nie stało na przeszkodzie”. Ponadto w/w pismo w zakończeniu zawierało przypomnienie: „przewidziane ustawą ograniczenie przyjęć nie powinno być uważane za ograniczenie procentowe liczby przyjmowanych kandydatów poszczególnych narodowości lub wyznań”.

O tym, że przy przyjmowaniu studentów wyznania mojżeszowego stosować by należało normy % ludności żydowskiej mówiono i w prasie pisano dużo, ale nigdy ani procentowa ani w ogóle żadna norma nie została wprowadzona. Do przyjęcia jakiegokolwiek zasady dopuszczającej ograniczenia ze względu na wyznanie lub narodowość nie było podstaw prawnych, a stosowanie dyskryminacji wyznaniowej sprzeciwiałoby się zagwarantowanemu Konstytucją równoprawnieniu wszystkich obywateli RP.

Poniższe zestawienie (w/g danych G.U.S.) obrazuje stan liczbowy studentów z roku ak. 1921/22, w którym jeszcze żadne ograniczenia nie były stosowane, oraz z roku ak. 1923/24 gdy tylko w niektórych uczelniach i wydziałach wprowadzono pewne ograniczenia:

Z powyższego zestawienia widać wyraźnie, że niektóre szkoły wyższe, między innymi Akademia Górnicza i Akademia Sztuk Pięknych w Krakowie oraz Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warsza-

Rok akademicki	Liczba studentów w poszczególnych uczelniach					
	1921/22			1923/24		
Szkoła wyższa	Ogółem	Żydzi	%	Ogółem	Żydzi	%
Uniwersytet Warszawski	7.518	2.362	31,4	9.419	2.970	31,6
Uniwersytet Krakowski	4.581	1.339	29,6	5.373	1.716	32,3
Uniwersytet Lwowski	4.773	2.226	46,6	6.091	2.643	43,4
Uniwersytet Poznański	3.278	47	1,4	3.313	22	07
Uniwersytet Wileński	1.729	344	19,9	2.209	510	23,2
Politechnika Warszawska	4.112	636	15,5	4.323	613	14,2
Politechnika Lwowska	2.230	297	13,8	1.364	308	13,4
Szkoła Gł. Gosp. Wiej. W-wa	761	5	0,6	923	2	0,2
Akademia Górnicza Kraków	282	3	1,1	415	—	—
Akademia Sztuk Pięknych Kraków	155	13	8,4	158	8	6,0
Akademia Weterynaryjna Lwów	307	40	13,0	292	37	12,7
Instytut Dentystyczny W-wa	500	352	70,4	270	111	41,1
W. Szk. Handlowa Warszawa	704	34	4,8	1.116	70	6,3
Ogółem:	30.930			35.266	9.010	25,5

wie miały znikomą liczbę albo nie wykazywały żadnych studentów wyznania mojżeszowego, co spowodowane było jedynie brakiem zgłoszeń.

Największe skupienie studentów Żydów wykazywały uniwersytety w miastach z dużym odsetkiem ludności żydowskiej, jak Uniwersytety: Warszawski, Krakowski, Lwowski i Wileński. Natomiast niewielką liczbę studentów Żydów miał Uniwersytet Poznański — 0,7%. Zaznaczyć jednak należy, że w całym województwie poznańskim było w roku 1921 ogółem 0,5% ludności wyznania mojżeszowego.

Bardzo wysoki procent studentów Żydów wykazywał Państwowy Instytut Dentystyczny w Warszawie, mianowicie w roku ak. 1921/22 — 70,4% i w roku ak. 1923/24 — 41,1%. W pozostałych uczelniach studenci wyznania mojżeszowego stanowili około 15%.

Wykaz nie obejmuje Szkoły Handlu Zagranicznego

we Lwowie, gdzie studenci Żydzi stanowili w roku ak. 1923/24 — 28, 0% oraz Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie liczącej 43,9% słuchaczy Żydów.

Tak więc ogólna liczba studentów wyznania mojżeszowego we wszystkich 13 szkołach wyższych (wymienionych w powyższym wykazie) stanowiła 25% ogółu młodzieży akademickiej w tych szkołach.

Porównanie tego stanu ze spisem ludności w roku 1921, w/g którego odsetek ludności żydowskiej w R.P. wynosił 10,4% wykazuje, że liczba studentów Żydów w stosunku do ogółu studentów była 2,5 razy większa niż odsetek ludności żydowskiej, a w niektórych uczelniach przekraczała ten odsetek wielokrotnie.

Jak natomiast kształtowała się w latach następnych ogólna liczba studentów Żydów w stosunku do ogólnej liczby studentów szkół wyższych obrazuje poniższa tabela:

Rok akademicki	Ogółem	Studenci wyzn. mojż.	%	
1924/25	37.984	8.173	21,5	G.U.S. Statystyka Oświaty i Kultury
1925/26	37.456	7.763	20,7	
1926/27	40.734	8.198	20,1	
1927/28	41.734	8.258	19,8	
1928/29	43.607	8.711	20,4	
1929/30	45.486	8.796	19,3	
1930/31	48.155	8.923	18,5	
1931/32	49.770	8.982	18,8	Dane w/g G.U.S. Statystyka szkolnictwa z poszcz. lat.
1932/33	51.770	9.694	18,8	
1933/34	49.599	8.425	17,0	
1934/35	48.071	7.114	14,8	
1935/36	47.161	6.207	13,1	
1936/37	48.198	5.682	11,8	
1937/38	48.018	4.790	9,97	

Z powyższego zestawienia wynika, że ogólna liczba studentów Żydów w okresie od roku ak. 1924/25 do roku ak. 1933/34 (włącznie) pomimo stosowania w tym czasie ograniczeń utrzymywała się mniej więcej na tym samym poziomie. Odsetek studentów wyznania mojżeszowego obniżył się wprawdzie z 21,5% w roku ak. 1924/25 do 17% w roku ak. 1933/34, ale nie bez znaczenia był fakt, że w tych latach ogólna liczba studentów zwiększyła się o przeszło 10 tysięcy, co miało niewątpliwie wpływ na stosunek procentowy. W każdym razie w ciągu 10-lecia (1924/25—1933/34) odsetek młodzieży akademickiej wyznania mojżeszowego był znacznie wyższy niż odsetek ludnościowy. Nie stwierdza się wcale ujemnych skutków „*numerus clausus*” gdy chodzi o ogólną liczbę żydowskiej młodzieży akademickiej. Dopiero w ciągu 4 ostatnich lat 1934/35—1937/38 zaznaczył się wyraźnie spadek ogólnej liczby studentów Żydów z 7.114 w roku ak. 1934/35 do 4.790 w roku ak. 1937/38, zmniejszyła się więc w tym czasie ogólna ich liczba o 3.635 w porównaniu ze stanem w roku ak. 1933/34.

Spadek liczby studentów wyznania mojżeszowego dotyczył głównie uniwersytetów: warszawskiego, krakowskiego, lwowskiego i wileńskiego, a więc tam,

gdzie reprezentowani byli najliczniej. Natomiast w innych uczelniach większych zmian nie stwierdzono.

Poniższa tabela obejmująca lata 1930/31, 1933/34 i 1937/38 jest najlepszą ilustracją zaistniałej sytuacji.¹

Czy powyższy stan był spowodowany wyłącznie przez „*numerus clausus*”, trudno orzec z całą stanowczością. Nasuwa się jednak wniosek, że na poważne zmniejszanie się z roku na rok liczby studentów wyznania mojżeszowego złożyły się szczególne przyczyny, wśród których niewątpliwie także „*numerus clausus*”.

Cechą charakterystyczną jest również fakt, że rozmieszczenie studentów Żydów było zawsze w poszczególnych uczelniach nierównomierne. Masowo zgłaszali się przede wszystkim na studia uniwersyteckie, a zwłaszcza na wydział prawa, medycyny i filozofii, natomiast inne wydziały i kierunki studiów były dla nich mniej atrakcyjne. Potwierdza to zestawienie (opracowane na podstawie danych G.U.S. w Statystyce szkolnictwa odośnych lat) studentów Żydów na wydziałach, dla których okazywali szczególne zainteresowanie.

Rok akademicki	1930/31			1933/34			1937/38		
	Ogółem	Żydzi	%	Ogółem	Żydzi	%	Ogółem	Żydzi	%
Polska:	48.155	8.923	18,5	49.599	8.425	17,0	10.515	4.790	9,97
Szkoły państwowe	40.948	8.131	17,3	42.996	739	17,7	48.018	3.852	10,2
Szkoły prywatne	7.207	792	10,9	6.603	7.666	11,1	37.503	958	8,9
Uniw. Warszawski	9.158	2.177	23,7	9.506	2.165	22,7	8.388	1.219	14,5
Uniw. Jagielloński	7.144	1.857	25,9	7.155	1.455	20,3	5.480	673	12,2
Uniw. J. Kaz. — Lwów	6.276	2.000	31,8	6.705	1.742	25,9	5.064	525	10,3
Uniw. St. Bat.—Wilno	3.618	1.075	29,7	3.872	1.098	28,3	3.110	432	13,0
Uniw. Poznański	4.414	29	0,6	5.334	77	1,4	4.749	39	0,8
Polit. Warszawska	4.316	440	11,0	4.324	486	11,2	4.474	440	9,8
Polit. Lwowska	2.947	361	12,2	2.775	419	15,1	2.847	310	10,8
S.G.G.W. — Warszawa	1.049	14	1,3	1.351	70	5,1	1.276	77	6,0
Ak. Gór. — Kraków	537	—	—	518	—	—	567	—	—
Ak. Med.-Weter. Lwów	541	29	5,3	487	35	7,2	460	15	3,2
A.S.P. — Kraków	137	13	9,4	186	10	5,3	214	11	5,1
A.S.P. — Warszawa	369	40	10,8	300	34	9,9	393	29	7,3
Ak. Stomatologiczna	442	87	19,6	485	95	19,5	481	82	17,0
K.U.L. — Lublin	711	—	22,6	902	—	—	1.377	—	—
Wol. Wszechn. Pol. — W-wa	679	154	—	789	364	45,7	1.770	403	22,7
Wol. Wszechn. Pol. — Łódź	455	88	19,3	325	122	37,5	523	98	18,7
Sz. Gł. Handlowa	1.573	236	15,0	990	63	6,3	1.304	61	4,6
W.S.H. Zagr. — Lwów	323	82	25,0	381	44	11,5	759	91	12,0
W.S. Handl. — Poznań	959	1	0,1	843	2	0,3	829	1	0,1
W.S. Handl. — Kraków	1.285	210	16,3	641	71	8,4	1.239	121	9,7
S.N. Polit. — W-wa	1.094	21	1,9	204	17	1,3	1.750	29	1,6
S.N. Polit. — Wilno	—	—	—	1.284	6	2,9	200	5	1,5
W.S. Dziennik — W-wa	130	—	—	173	48	2,7	294	52	17,6

Rozmieszczenie w uniwersytetach

Rok akademicki	Ogólna liczba studentów Żydów w szk. wyż.	na wydziałach						Na innych wydziałach i w innych szkołach wyższych	‰
		prawa	‰	medycyny	‰	filozofii	‰		
1930/31	8.923	3.380	37,2	719	8,0	3.122	34,9	1.792	19,0
1931/32	8.982	3.662	40,7	731	8,1	2.887	32,1	1.703	18,9
1932/33	9.694	4.127	42,5	764	7,7	2.956	30,4	1.857	19,1
1933/34	8.425	3.288	39,0	719	8,5	2.644	31,3	1.774	21,0
1934/35	7.114	2.349	33,0	673	9,4	3.308	32,4	1.784	25,0
1935/36	6.207	1.756	28,2	588	9,4	2.040	32,8	1.823	29,3
1936/37	5.682	1.341	23,6	506	8,9	2.137	37,2	1.698	29,8
1937/38	4.790	859	17,8	423	8,8	1.954	40,7	1.554	32,4

Zestawienie powyższe obejmuje 8 lat. W pierwszych 4 latach tego okresu z ogólnej liczby studentów wyznania mojżeszowego w szkołach wyższych studiowało na uniwersytetach 80‰ i to tylko na wydziałach: prawnym, lekarskim i filozoficznym. Z tej liczby blisko połowa wybierała wykształcenie prawnicze, około 30‰ studia filozoficzne, reszta t.j. 8—9‰ studia medyczne.

W wyborze kierunku studiów cechowała młodzież żydowską wyraźna jednostronność. Corocznie nowa fala absolwentów napływała do zawodów wyzwolonych, a tym samym wzrastał z roku na rok odsetek Żydów w tych zawodach. Wywoływało to odruchy przeciwyżydowskie w kołach polskiej inteligencji w miastach i przyczyniło się do tego, że w społeczeństwie polskim zaczęto dopatrywać się niebezpieczeństwa opanowania przez Żydów nie tylko zawodów wyzwolonych, ale także wielu innych dziedzin życia i pracy. I to właśnie stało się bardziej powodem do szukania środków obrony niż wystąpienia różnych ugrupowań antysemitów.

Faktem jest, że młodzież żydowska masowo zgłaszała się na studia prawnicze, medyczne i filozoficzne, a tylko jej nieznaczna część wybierała inne kierunki studiów, chociaż w tych czasach o potrzebie przewarstwienia w społeczeństwie żydowskim w kierunku produktywizacji w kołach żydowskich nie tylko mówiono, ale zaczęto przy pomocy wydatnych zasilków pieniężnych z zagranicy kształcenie i przyspasabianie młodzieży do pracy produkcyjnej².

W następnym 4-leciu obejmującym lata 1934/35—1937/38 wystąpiły charakterystyczne zmiany. Zmniejszyła się liczba studentów Żydów na wydziale prawa, utrzymał się ten sam odsetek na wydziale filozoficznym i lekarskim, a jednocześnie podniosła się z 21 na 32,4‰ liczba studiujących na innych wydziałach uniwersyteckich i w innych szkołach wyższych. Takie rozmieszczenie było bardziej słuszne za równo ze względów ogólnych jak i ze względu na interes młodzieży żydowskiej. Tak więc ograniczenie liczby studentów Żydów na niektórych wydziałach było raczej korzystniejsze dla nich, bo spowodowało racjonalniejszy wybór zawodów.

Wracając jeszcze raz do sprawy przyjmowania nowych kandydatów do szkół wyższych, należy wyraźnie podkreślić, że w sprawie tej obowiązywały przepisy ogólne, określone w ustawie o szkołach akademickich i nigdy żadne szczegółowe instrukcje, czy wskazówki nie były wydane. W przypadkach, gdy zachodziła potrzeba ograniczenia liczby słuchaczy na poszczególnych wydziałach, decydowały tylko i wyłącznie Rady Wydziału, postępujące zgodnie z art. 86 Ustawy o szkołach akademickich.

Sprawozdania szkół wyższych o przyjmowaniu nowych słuchaczy świadczą, że nie wszyscy zgłaszający się byli przyjmowani. Niestety sprawozdania te stanowią materiał ściśle statystyczny, liczbowy i nie zawierają żadnych danych o przyczynach odmowy pewnej liczbie zgłaszających się.

Faktem jest, że ograniczenia liczby przyjęć stosowane były we wszystkich szkołach wyższych i dotyczyły wszystkich zgłaszających się, a nie wyłącznie kandydatów wyznania mojżeszowego. Przykładem może być Akademia Górnicza w Krakowie, gdzie nie było zgłaszających się kandydatów Żydów, a jednak ograniczenia przyjęć były dość znaczne.

Nie znamy powodów odmowy, jednakże z całą pewnością o przyjęciu czy odmowie nie decydowało ani wyznanie ani narodowość. W każdej uczelni liczba przyjętych studentów wyznania mojżeszowego była tak znaczna, że o stosowaniu jakichkolwiek uzależnień liczby przyjętych słuchaczy Żydów od normy procentowej ludności żydowskiej nie może być w ogóle mowy.

Najlepiej fakt ten obrazuje tabela, zawierająca dane odnośnie zgłoszonych i przyjętych kandydatów wyznania mojżeszowego do szkół wyższych na terenie Polski w latach 1934/35, 1935/36 i 1936/37³.

Pewne komplikacje, gdy chodzi o słuchaczy Żydów występowały przy przyjmowaniu kandydatów na poszczególne wydziały. Młodzież wyznania mojżeszowego masowo kierowała się na humanistykę i prawo lub kierunki dające lepsze widoki w pracy zawodowej. Na te wydziały zgłaszało się ich tak dużo że przyjęcie wszystkich kandydatów wyznania mojżeszowego musiałoby wobec określonej ilości miejsc

Uczelnia	1934/35						1935/36						1936/37					
	Ogółem:			Wyzn. mojąesz.			Ogółem:			Wyzn. mojąesz.			Ogółem:			Wyzn. mojąesz.		
	Zgł. Przyj.		%	Zgł. Przyj.		%	Zgł. Przyj.		%	Zgł. Przyj.		%	Zgł. Przyj.		%	Zgł. Przyj.		%
Uniw. Warszawski	3.994	3.172	79,4	1.087	747	68,7	3.819	2.949	77,2	1.060	696	65,7	3.700	1.588	42,8	870	328	37,8
Uniw. Jagielloński	2.110	1.712	81,1	?	225	57,7	2.256	1.743	77,3	336	241	71,1	2.105	1.810	85,9	365	233	64,0
Uniw. Jana Kazim. — Lwów	1.860	1.581	85,0	371	230	62,0	1.656	1.364	82,4	299	190	66,8	1.379	992	71,9	190	112	58,9
Uniw. St. Batorego — Wiln	1.206	896	74,3	303	165	54,5	1.140	884	77,6	246	125	58,0	1.273	900	70,7	407	171	42,0
Uniw. Poznański	1.557	1.317	84,6	81	29	35,9	1.288	1.187	92,0	47	20	42,6	brak danych					
Polit. Warszawska	1.116	727	65,2	184	95	51,7	1.229	752	61,2	216	92	43,0	1.374	591	43,0	183	46	25,0
Polit. Lwowska	529	408	77,2	103	65	63,2	508	428	84,3	96	74	77,1	508	310	61,2	64	19	29,5
S.G.G.W. — Warszawa	395	338	85,6	63	40		395	345	87,5	50	30	60,0	348	268	77,0	34	11	32,6
Ak. Górnicza — Kraków	150	103	68,7	—	—	—	134	107	79,0	—	—		177	84	47,5	—	—	—
Ak. Med.-Weter. — Lwów	148	107	72,3	15	8	53,4	171	113	66,1	4	4	100,0	227	108	46,5	7	4	57,0
A.S.P. — Kraków	61	36	59,1	5	3	60,0	53	46	86,8	8	5	62,5	47	38	80,8	2	1	50,0
A.S.P. — Warszawa	131	77	58,8	18	9	50,0	128	95	74,2	15	8	53,4	160	87	54,3	17	6	35,2
Ak. Stomat. — Warszawa	466	136	29,2	178	40	22,5	496	120	24,2	172	24	14,0	525	115	21,9	187	17	9,0

na niektórych wydziałach takich jak medycyna, farmacja, dentystyka ograniczyć do minimum lub w ogóle uniemożliwić przyjęcie innych kandydatów. Stąd też powstała konieczność dokonywania przez Rady Wydziału selekcji kandydatów w taki sposób, ażeby w słusznej mierze uwzględnić wszystkich zgłaszających się na dany wydział.

Ze strony Żydów były zarzuty, że nie tylko na wydziale lekarskim, ale także i na innych wydzia-

łach, zwłaszcza na wydziale prawa stosuje się tylko względem Żydów „*numerus clausus*”, chociaż na tym wydziale liczba miejsc w salach nie jest brana pod uwagę.

Jak było w rzeczywistości najlepiej obrazują nam tabele przedstawiające stan zgłoszeń i przyjęć nowych słuchaczy na wydziale prawa i medycyny z lat 1934/35, 1935/36 i 1936/37:

Rok akademicki 1934/35

Uniwersytet:		Ogółem			Stud. wyzn. mojżeszowego		
		Zgłosz.	Przyj.	%	Zgłosz.	Przyj.	%
Warszawski:	prawo	1.036	896	86,5	248	216	87,1
	medycyna	584	205	32,1	237	47	19,9
Krakowski:	prawo	833	833	100,0	92	92	100,0
	medycyna	315	134	42,5	98	15	15,4
Lwowski:	prawo	915	895	97,6	94	92	97,9
	medycyna	300	116	38,7	86	18	18,8
Wileński:	prawo	441	372	84,4	60	48	80,0
	medycyna	311	124	39,9	255	27	20,8
Poznański:	prawo	480	457	93,3	130	3	75,0
	medycyna	353	213	60,4	58	9	15,5

Rok akademicki 1935/36

Warszawski:	prawo	1.109	974	87,8	4	223	94,9
	medycyna	586	222	37,9	236	46	19,5
Krakowski:	prawo	877	877	100,0	115	115	100,0
	medycyna	243	120	49,4	76	13	17,2
Lwowski:	prawo	813	730	89,8	96	72	72,9
	medycyna	254	129	50,8	76	17	22,4
Wileński:	prawo	412	361	87,5	54	44	81,5
	medycyna	293	126	42,8	94	22	23,5
Poznański:	prawo	493	477	98,6	1	1	100,0
	medycyna	250	205	81,2	30	6	220,0

Rok akademicki 1936/37

Warszawski:	prawo	1.281	527	46,6	215	90	12,2
	medycyna	466	145	31,1	164	20	41,8
Krakowski:	prawo	brak danych			83	83	100,0
	medycyna	304	126	41,4	96	12	12,4
Lwowski:	prawo	648	550	82,4	85	48	50,5
	medycyna	286	93	33,2	90	12	13,3
Wileński:	prawo	424	421	99,2	96	96	100,0
	medycyna	260	113	43,8	98	17	17,3
Poznański	prawo	636	636	100,0	6	6	100,0
	medycyna	290	120	41,3	18	brak danych	

Nie ulega wątpliwości (jak z powyższych tabel wynika), że nowowstępujący słuchacze wyznania mojżeszowego byli przyjmowani na wydział prawa w/g tych zasad, co ogół studentów, a odsetek przyjętych kandydatów wyznania mojżeszowego odpowiadał niemal ściśle odsetkowi przyjętych.

Zupełnie inaczej wygląda sprawa przyjęć na wydział lekarski, gdzie występuje wyraźna różnica między odsetkiem ogółu przyjętych studentów, a odsetkiem przyjętych kandydatów wyznania mojżeszowego. W regulowaniu przyjęć nowych studentów na wydział lekarski przebiega się tendencja do zahamowania nadmiernego dopływu na ten wydział młodzieży żydowskiej i w konsekwencji do stopniowego zmniejszania się liczby lekarzy Żydów.

Faktem bezspornym jest, że młodzież żydowska natrafiała na pewne ograniczenia w odbywaniu studiów lekarskich w kraju. Trudności te starali się przynajmniej w części pokonać własną zaradnością i kosztem. Przychodziło im to o tyle łatwiej, że mieli zawsze większą niż inni, możliwość udania się na studia za granicę. Mieli tam zapewnioną nie tylko opiekę ze strony istniejących niemal we wszystkich państwach korporacji akademickich, ale także mogli korzystać z wydatnej pomocy materialnej licznych organizacji żydowskich w kraju i za granicą. Po ukończeniu studiów i powrocie do kraju bez specjalnych trudności uzyskiwali nostryfikację dyplomów.

Wracając do młodzieży żydowskiej studiującej na Uniwersytecie Jagiellońskim, najlepiej obrazuje stan

faktyczny poniższa tabela oparta na kryterium wyznaniowym (wyznanie mojżeszowe), która nie obejmuje jednak Żydów, którzy wychrztili się, co oznacza, że procent Żydów był każdorazowo wyższy od podanego w tabeli⁵.

Analizując powyższe dane stwierdzić należy, że na Wydziale Lekarskim procent słuchaczy wyznania mojżeszowego był najwyższy w latach I-ej wojny światowej oraz w latach walk o granice Państwa Polskiego. Najniższy odsetek studentów Żydów na tym wydziale bo zaledwie 7,7% odnotowano w roku akademickim 1936/37, ale już w roku następnym zwiększa się do 11,5%.

Na Wydziale Prawa na przestrzeni lat 1919/20 do 1934/35 studenci Żydzi stanowili bardzo wysoki procent ogółu studentów. Dopiero od roku akademickiego 1935/36 występuje spadek poniżej 20%.

Na Wydziale Filozoficznym najwyższy odsetek studentów Żydów wynoszący ponad 40% przypadał na lata 1921/22, 1922/23 i 1923/24, od roku 1931/32 nastąpił spadek poniżej 20%.

Studium Farmaceutyczne miało w latach 1922/23—1927/28 bardzo wysoki odsetek Żydów, sięgający np. w latach 1923/24 i 1924/25 powyżej 50%. Gwałtowny spadek poniżej 20% daje się zauważyć od roku 1928/29—1936/37, a w roku 1937/38 nawet poniżej 10%.

Natomiast Wydział Rolniczy, a szczególnie Wydział Wychowania Fizycznego nie cieszył się zbyt wielką popularnością wśród młodzieży żydowskiej.

Rok akademicki	Liczba Żydów	W stosunku do ogółu zapisanych Żydzi stanowi %						
		na całym UJ	Prawo	Filozofia	Lekarski	Rolniczy	Farmacja	Wych. fiz.
1913/14	395	15,8	21,6	5,4	22,8	—	—	—
1914/15	48	12,8	8,2	7,2	34,2	—	—	—
1916/17	195	21,2	16,1	10,6	45,8	—	—	—
1915/16	224	23,1	24,6	14,8	38,2	—	—	—
1917/18	681	29,6	14,4	19,2	8,8	—	—	—
1918/19	665	25,1	25,8	21,1	36,6	—	—	—
1919/20	1.128	29,6	29,8	31,2	38,3	0,4	—	—
1920/21	1.016	24,9	19,7	30,4	36,6	—	—	—
1921/22	1.339	30,2	23,5	40,3	28,6	2,5	32,6	—
1922/23	1.541	29,5	18,2	40,0	25,8	1,9	38,7	—
1923/24	1.716	32,6	24,5	40,6	20,4	4,8	50,8	—
1924/25	1.600	27,5	26,0	30,4	16,0	4,6	53,0	—
1925/26	1.655	29,8	32,2	31,2	17,2	11,8	47,5	—
1926/27	1.843	29,4	35,3	28,0	17,3	23,6	39,5	—
1927/28	1.916	29,6	38,8	26,2	17,1	9,4	30,2	—
1928/29	1.915	30,1	42,1	24,6	19,8	5,9	17,5	7,0
1929/30	1.741	27,4	38,6	22,2	20,0	3,1	15,1	4,6
1930/31	1.859	27,4	39,2	21,5	20,9	2,3	19,2	4,9
1931/32	1.869	25,6	38,0	17,8	19,0	3,1	18,1	6,9
1932/33	1.771	25,3	38,4	16,3	18,5	4,0	15,6	5,3
1933/34	1.460	21,6	30,6	14,8	17,5	11,7	16,7	3,8
1934/35	1.123	17,8	23,2	13,8	15,7	10,8	15,2	5,5
1935/36	890	15,2	18,2	12,7	13,9	14,3	13,7	5,7
1936/37	734	12,8	13,1	14,7	7,7	23,0	13,1	6,8
1937/38	686	12,9	11,2	16,9	11,5	10,2	8,4	6,3

Powyższa tabela nie obejmuje roku akademickiego 1938/39, a był on niekorzystny dla kandydatów wyznania mojżeszowego. Przed Uniwersytetem Jagiellońskim podobnie jak i przed pozostałymi uczelniami spiętrzyło się szereg trudności, które były wynikiem wzmożonej akcji zapewnienia obronności kraju i priorytetowym zadaniem stawało się przygotowanie kadr oficerskich. Akcja ta obejmować miała przede wszystkim młodzież chrześcijańską, która w roku 1938 kończyła szkoły średnie, jak również znaczny procent studentów lat wyższych, którym zamierzano cofnąć odroczenia służby wojskowej na okres 1 roku. Zarządzenia te w nieznacznej mierze miały dotyczyć młodzieży żydowskiej, której tylko około 2% miało zasilić armię polską. W związku z tym liczyć się należało, że szkołom akademickim ubędzie wielu studentów, przy czym ubytek ten zaistniałby wyłącznie w szeregach chrześcijańskiej młodzieży polskiej, co w rezultacie spowodowałoby bardzo poważne podwyższenie mniejszości wyznaniowych z 13% na 18–26% a nawet więcej. Niektórzy otwarcie twierdzili, że przy takim stanie rzeczy nie mogą brać odpowiedzialności za spokój na uczelniach. W związku z tym wysunięto myśl wprowadzenia „*numerus clausus*”, któryby wyrównał różnicę, wywołaną szczególnym obciążeniem polskiej młodzieży chrześcijańskiej przez opóźnienie o rok studiów wyższych⁶.

Tak więc na Uniwersytecie Jagiellońskim decyzją poszczególnych Rad Wydziałów nastąpiły poważne ograniczenia w przyjmowaniu na I rok studiów kandydatów wyznania mojżeszowego. I tak na Wydział Prawa na I rok studiów przyjęto 21 studentów, na Wydział Filozofii — 84 studentów, na Wydział Farmacji — 5 studentów, na Wydział Rolniczy — 7 studentów i na Wydział Wychowania Fizycznego — 6 studentów⁷.

Natomiast na I rok studiów Wydziału Lekarskiego nie przyjęto żadnego kandydata wyznania mojżeszowego, jak również postanowiono na posiedzeniu Rady Wydziału która odbyła się w dniu 1. VII. 1938 r. aby nie nostryfikować obcych dyplomów w roku akademickim 1938/39⁸. Wywołało to falę oburzenia ze strony lekarzy żydowskich, którzy zebrani na wiecu w dniu 3. X. 1938 r. uchwalili rezolucję w sprawie dwóch uchwał Wydziału Lekarskiego, dotyczących: nie przyjmowania młodzieży żydowskiej na I rok studiów lekarskich oraz niedopuszczającą lekarzy żydowskich, którzy ukończyli studia na zagranicznych uniwersytetach do nostryfikacji dyplomów. Rezolucja została przesłana na ręce ówczesnego rektora dr Tadeusza Lehr Splawińskiego oraz przyjęta do wiadomości przez Senat na posiedzeniu, które odbyło się w dniu 3. XI. 1938 r. I na tym powyższa sprawa została zakończona⁹.

Nie tylko „*numerus clausus*” wywoływał liczne spory, dyskusje i zadrażnienia. Drugą niesłychanie drażliwą sprawą, była sprawa *getta ławkowego*. Doszło bowiem do tego, że w niektórych wyższych uczelniach część młodzieży wystąpiła z żądaniem przeznaczenia oddzielnych ławek dla Żydów w salach wykładowych.

Powtarzające się zaburzenia i ekscesy, które w poważnym stopniu dezorganizowały życie poszczególnych uczelni były przedmiotem wielokrotnych narad

na zjazdach rektorów. Oni bowiem w myśl przepisów ustawy o szkołach akademickich byli uprawnieni i obowiązani do wydawania zarządzeń porządkowych (A. Pilch, *Studencki ruch polityczny w Polsce w l. 1932—1939*, W-wa 1972 r.).

Pierwsze zajęcia tego rodzaju miały miejsce na wszystkich uczelniach w roku akademickim 1931/32. W latach następnych do roku 1935 nieco osłabły. Zapewne przyczyniło się do tego stanowisko władz uczelnianych, reagujących bardzo ostro na tego rodzaju ekscesy z zagrożeniem zamknięcia uniwersytetu włącznie. Ale już w grudniu 1935 r. dziekani Politechniki Lwowskiej wprowadzają izolację studentów Żydów poprzez wydanie zarządzenia o rozdzieleniu miejsc w salach wykładowych. Oczywiście zajęcia z Politechniki Lwowskiej znalazły żywy oddźwięk i na innych wyższych uczelniach w Polsce.

Nie było też spokoju na Uniwersytecie Jagiellońskim. W listopadzie 1932 r. dochodzi do ekscesów antyżydowskich, wywołanych przez grupy młodzieży, która po nabożeństwie żałobnym w Kościele O.O. Kapucynów za duszę ś.p. Waclawskiego studenta Uniwersytetu Stefana Batorego (który zginął tragicznie na ulicach Wilna 10. XI. 1931 r.) rozpoczęła demonstrację, które wywołały poważne zaniepokojenie w mieście i obawy przed dalszymi ekscesami, zakłóceniem porządku i spokoju publicznego. Ówczesny Wojewoda Krakowski dr Kwaśniewski wystosował pismo do Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego, w którym między innymi pisał: „...w wypadku jakichkolwiek burd, demonstracji czy innych wystąpień ze strony młodzieży akademickiej poza murami Wyższych Uczelni, polecę organom bezpieczeństwa wystąpić z całą energią, winnych wywołania ekscesów zatrzymywać i przekazywać władzom sądowo-prokuratorskim”¹⁰.

Pismem z dnia 31. XI. 1932 r. do Młodzieży Akademickiej Rektor nawiązując do przykrych wypadków gwałtownego usuwania studentów wyznania mojżeszowego z sal wykładowych, wyraża nadzieję, że te wypadki więcej się nie powtórzą i nie zmuszą go do dalej idących zarządzeń dla zapewnienia spokoju w Uczelni¹¹.

W listopadzie 1936 r. Uniwersytet Jagielloński był ponownie widownią zajęć antyżydowskich. Hasło dały zajęcia na Wydziale Lekarskim w dniu 18 listopada podczas których usuwano siłą studentów Żydów z sal, kilku poturbowano i w efekcie wykłady nie odbyły się w Anatomii Opisowej i niektórych klinikach. Rektor wezwał na konferencję Prezesa Młodzieży Wszechpolskiej, Prezesa Bratniej Pomocy Medyków oraz studentów medycyny, którzy brali czynny udział w zajęciach. Nazajutrz t.j. w dniu 19 listopada zajęcia nie tylko ponowiły się ale rozszerzyły się na wykłady prawnicze w Collegium Novum oraz w gmachu przy ul. Gołębiej 20 w Instytucie Matematycznym. Dzień 20 listopada nie przyniósł zmian. Kiedy w dniu 23 listopada zaburzenia ponowiły się (w sobotę i w niedzielę panował spokój) na posiedzeniu Małego Senatu wprowadzono obowiązek legitymowania się studentów przy wejściu do głównego gmachu Collegium Novum. W dniu 24 listopada (ponieważ sytuacja nie uległa zmianie) decyzją Ma-

łego Senatu przymus legitymowania się studentów objął również wejście przy ul. Gołębiej 20, a także postanowiono go wprowadzić ewentualnie i w innych gmachach uniwersyteckich lecz tylko w razie ponowienia się zajść w danych budynkach. 25 listopada odbyło się zebranie porozumiewawcze pomiędzy delegacją młodzieży i Małego Senatu, na którym zapadła decyzja 24-godzinnej okupacji Collegium Novum. Okupacja odbywała się spokojnie i bez incydentów. Profesorowie pełnili dyżury, a wejścia główne do gmachu były obsadzone przez służbę uniwersytecką. Wskutek tego zajścia rektor w porozumieniu z Małym Senatem zawiesił wykłady i zajęcia na całym Uniwersytecie aż do odwołania. Spokojnie przebiegająca okupacja została zakłócona w dniu 26 listopada o godzinie 6-ej rano przez około 50-osobową grupę młodzieży (przeciwną okupacji), która wtargnęła do gmachu Collegium Novum i rozpoczęła bójkę z młodzieżą okupującą gmach. Incydent został szybko zlikwidowany, a w południe tego samego dnia okupująca gmach młodzież po uchwaleniu petycji i rezolucji przerwała okupację i opuściła gmach. W rezolucji Polska Młodzież Akademicka domagała się w I etapie walki zapewnienia studentom Polakom miejsc w salach wykładowych oddzielnych od studentów wyznania mojżeszowego, a w następnych etapach całkowitego usunięcia ich z polskich uczelni (numerus nullus) jak również stopniowego ograniczania liczby asystentów Żydów, aż do zupełnego ich usunięcia. Na posiedzeniu Senatu omówiono sprawę zajmowania miejsc w salach wykładowych, którą to zdaniem Senatu należałoby załatwić ugodowo między młodzieżą polską a żydowską, następnie przeprowadzić dochodzenie dyscyplinarne przeciwko tym studentom, którzy napadli na gmach Collegium Novum oraz utrzymać zawieszenie wykładów i zajęć uniwersyteckich do 30 listopada. Przez następne dni panował zupełny spokój. Wykłady były zawieszone, a gmach Uniwersytetu zamknięty. W dniu 30 listopada na posiedzeniu pełnego Senatu zapadła decyzja stopniowego rozpoczęcia wykładów i zajęć na Uniwersytecie Jagiellońskim od dnia 1 grudnia 1936 r.¹²

Listopad 1937 r. nie należał do najspokojniejszych na terenie Uniwersytetu Jagiellońskiego. Powtarzające się incydenty zmusiły ówczesnego rektora Władysława Szafera do wydania w dniu 18 listopada następującej odezwy:

„Do Młodzieży Akademickiej!

Wobec powtarzających się w salach wykładowych niepokojów w związku z zajmowaniem miejsc ogłaszam:

1. Każdy student(tka), który zgłosi się do mnie z zażaleniem na trudności jakie ma z powodu miejsca w sali wykładowej, otrzyma w tej sali miejsce oznaczone imiennie.
2. Wyznaczę również miejsca tym studentom(tkom), których obwiniono o spowodowanie zajścia, a których winę sam uznaję.
3. Studentom(tkom) posiadającym wyznaczone przeze mnie miejsca, nie wolno zajmować innych pod rygorem odpowiedzialności dyscyplinarnej”¹³.

Nie koniec na tym, już w dwa dni później t.j. w dniu 20 listopada zostały wydane przez Rektora dwa

zarządzenia, uchwalone na posiedzeniu Małego Senatu. Przytaczam je w całości:

„Do Młodzieży Akademickiej!

W związku z złożeniem mi przez znaczną grupę młodzieży polskiej petycji w sprawie oddzielnych miejsc w salach wykładowych, zawiadamiam, że w najbliższych dniach wyznaczę te miejsca na podstawie dostarczonych mi spisów z własnoręcznymi podpisami.

Wzywam młodzież do zachowania spokoju w salach wykładowych i przestrzegam, że nie będę tolerował samowolnych i niekulturalnych czynów pewnej nieznacznej grupy studentów, usiłujących siłą fizyczną wprowadzić do sal Uniwersytetu Jagiellońskiego zarządzeń porządkowych, których wydawanie na terenie uniwersyteckim wyłącznie do mnie należy.

Powtarzające się od kilku dni niepokoje zarówno w Collegium Novum jak i w niektórych innych gmachach Uniwersytetu Jagiellońskiego zmuszają mnie do wydania osobnych zarządzeń”.

„Do Młodzieży Akademickiej!

Z dniem 22. XI. 1937 r. zarządzam aż do odwołania co następuje:

1. Wszyscy studenci(tki) Uniwersytetu Jagiellońskiego wchodzący do gmachu Collegium Novi mają obowiązek okazania legitymacji względnie indeksu funkcjonariuszom Uniwersytetu Jagiellońskiego stojącym z mego polecenia przy wejściu do gmachu.
2. Do gmachu Zakładu Fizycznego wchodzić mogą tylko ci studenci(tki), po wylegitymowaniu się, którzy zapisani są na wykłady odbywające się w tym gmachu. Innym studentom(tkom) wchodzić tam aż do odwołania nie wolno pod rygorem odpowiedzialności dyscyplinarnej.
3. Takie samo zarządzenie jak w punkcie 2-gim wydaję w stosunku do gmachu Chemii Lekarskiej i Kliniki Neurologiczno-Psychiatrycznej.
4. Studentom(tkom), którzy mimo wolnych miejsc w ławkach, wolą słuchać wykładów stojąco, nie wolno stać przed ławkami, gdyż uniemożliwiają przez to korzystanie siedzącym w ławkach z pokazów i demonstracji.
5. Wszędzie na terenie uniwersyteckim mają studenci (tki) mieć przy sobie legitymacje (względnie indeksy) i na każde wezwanie profesorów i innych funkcjonariuszy Uniwersytetu Jagiellońskiego mają je okazywać. Nie stosowanie się do tego zarządzenia będzie karane dyscyplinarnie. Studenci(tki) którzy nie wykupili dotychczas indeksów, mają zgłosić się w ciągu trzech dni w Kwesturze, celem otrzymania tymczasowej legitymacji”¹⁴.

Prasa, która interesowała się przebiegiem zajść studenckich dawała temu wyraz w krótkich notatkach, takich jak np. umieszczona w Ilustrowanym Kurierze Codziennym z dnia 25. XI. 1937 r. (czwartek) p.t. „Jak Senat U.J. załatwi sprawę oddzielnych ławek dla studentów?”

„We wtorek wieczorem odbyło się posiedzenie Senatu U.J., na którym m.in. rozpatrywano sprawę zarządzeń porządkowych w związku z ostatnimi incydentami, ponadto zaś omawiano kwestię obsadzenia ławek przez słuchaczy Polaków i Żydów tak w salach wykładowych jak i w pracowniach.

Podczas posiedzenia wyłoniły się trzy stanowiska. I tak warszawskie, polegające na oznaczeniu specjalnych miejsc dla Polaków a osobnych dla Żydów, lwowskie według którego rozstrzygnięcie tego problemu mianoby powierzyć ogółowi akademików przez przeprowadzenie plebiscytu, a trzeci punkt widzenia t.zw. konserwatywny polegałby na pozostawieniu wolności co do możliwości zajmowania miejsc. Przy tym ostatnim wnioskodawcy podnosili, iż wskutek wprowadzenia przymusu legitymacyjnego nastąpiła pewna normalizacja na U.J.

W sprawie wyniku obrad Senatu nie ogłoszono żadnego oficjalnego komunikatu. Jak słychać, we środę ma się ukazać rozporządzenie rektoratu normujące ostatecznie sprawę miejsc na salach wykładowych i w pracowniach.

Według krążących pogłosek, sprawa została załatwiona w tym sensie, że każdy student, który poprosi o wyznaczenie mu miejsca, otrzyma je indywidualnie przydzielone.

I tak się faktycznie stało. Zarządzenia — porządkowe podpisane przez Rektora U.J. stały się obowiązujące.

Poniżej wzór takiego zarządzenia:

L..... W Krakowie.....

Zarządzenie — porządkowe

dla sali wykładowej U.J. dla roku
Stosownie do mego ogłoszenia, zawiadamiam, iż studenci (-tki) którzy złożyli mi spis nazwisk w petycji o miejsce w sali wykładowej mają od zajmować miejsca w/g załączanego planu sali, przy czym liczby porządkowe spisu nazwisk odpowiadają liczbom miejsc oznaczonym na planie.

Studenci (-tki), którym miejsca wyznaczyłem obowiązani są pod rygorem odpowiedzialności dyscyplinarnej zajmować te miejsca, innych miejsc zajmować im nie wolno. Studenci (-tki), którzy nie prosili mnie o miejsca w tej sali, mają do swej dyspozycji wszystkie miejsca wolne; miejsc przydzielonych imennie nie wolno im zajmować pod rygorem odpowiedzialności dyscyplinarnej.

W Krakowie, dnia
Rektor U.J.

Również i rok akademicki 1938/39 nie zapowiadał się zbyt spokojnie. Na Walnym Zebraniu Bratniej Pomocy Studentów U.J. w dniu 19. V. 1938 r. uchwalono rezolucję w sprawie „*numerus nullus*” na Wyższych Uczelniach w Polsce. Rezolucja ta została przesłana w dniu 3. VI. 1938 r. do Senatu Akademickiego U.J. W jej zakończeniu studenci zwracając się do JMP Rektora, Senatu Akademickiego, Panów Dziekanów i Rad Wydziałowych proszą o:

- zupełne nieprzyjmowanie w zbliżającym się roku akademickim na I rok studiów wszystkich wydziałów studentów Żydów, aby przez to usunąć stopniowo całkowicie Żydów z U.J., jak to już jest od szeregu lat na Akademii Górniczej i Katolickim Uniwersytecie Lubelskim a ostatnio na Uniwersytecie Poznańskim.
- całkowite wstrzymanie wpisów Żydów, dotychczas studiujących na innych Uczelniach w kraju i zagranicą, a teraz chcących się przenieść na U.J.

- całkowite wstrzymanie nostryfikacji dyplomów uzyskanych przez Żydów na uczelniach zagranicznych.
- całkowite wstrzymanie pożyczek i pomocy finansowej dla studentów Żydów i żydowskich organizacji akademickich.
- obsadzanie na przyszłość stanowisk asystentów, docentów i profesorów jedynie siłami narodowości polskiej.

Nadal sprawą budzącą w pełni uzasadniony niepokój była sprawa getta ławkowego. Ówczesny Rektor U.J. Tadeusz Lehr-Spławiński chcąc uniknąć ewentualnych ekscesów wydał w dniu 6. X. 1938 r. odezwę:

„Do Młodzieży Akademickiej —

Aby zapobiec nieporozumieniom wśród Młodzieży Akademickiej przy zajmowaniu miejsc w audytoriach, zarządzam, co następuje:

Młodzież polska zorganizowana w głównych stowarzyszeniach samopomocowych

1. Bratnia Pomoc Studentów U.J.
2. Polskie Stowarzyszenie Studentek U.J. „Jedność”
3. Bratnia Pomoc Teologów U.J.
4. Towarzystwo Biblioteki Słuchaczy Prawa U.J.
5. Bratnia Pomoc Medyków U.J.
6. Koło Rolników Wszechnicy Jagiellońskiej ma

prawo zajmować w salach wykładowych miejsca w ławkach bliższych katedry poczynając od ławek pierwszych w górę, przy czym w tych ławkach nie mogą być zostawione miejsca wolne. Reszta miejsc ma być pozostawiona do swobodnej dyspozycji młodzieży niezrzeszonej w tych stowarzyszeniach”¹⁵.

Stwierdzić należy, że władze akademickie i oświatowe starały się wykorzystać swoje uprawnienia i stosowały niejednokrotnie najostrzejsze środki i rygory aż do zawieszenia wykładow i czasowego zamknięcia niektórych uczelni, aby zwalczyć anarchię i położyć kres rozprężeniu. Często jednak utrudniała sytuację postawa polityczno-społecznych ugrupowań nacjonalistycznych, które nie doceniały w całej pełni ujemnych skutków walk rozgrywających się na terenie szkół wyższych i odnosiły się do wykroczeń młodzieży liberalnie i pobłażliwie, co w dużej mierze hamowało i opóźniało proces uzdrowienia stosunków. Tak więc, cytując słowa p. Doroty Mycielskiej: „w rzeczywistości sytuacja profesorów była bardzo trudna, z jednej strony atakowani byli za ustępliwość, poddawanie się naciskowi młodzieży narodowej i kapitulację przed nią z drugiej strony bali się że ostre przeciwstawienie się endeckiej młodzieży i otwarte wzięcie w obronę Żydów zaogni jeszcze bardziej sytuację na uczelniach, uniemożliwi i tak zdeorganizowany ciągłymi zawieszaniem tok nauczania, narazi bezpieczeństwo osobiste studentów, a także zagrozi autonomii uniwersytetów przez konieczność złamania eksterytorialności przez policję, czy władzy profesorów przez narzucenie zarządzeń zewnętrznych”¹⁶.

II.

Obraz młodzieży żydowskiej studiującej na uniwersytetach polskich, a w szczególności na Uniwersytecie Jagiellońskim nie byłby pełny, gdyby pomi-

nać liczne organizacje akademickie skupiające studentów wyznania mojżeszowego.

Już w roku 1868 istniało we Lwowie Towarzystwo Rygorozantów, w czasach późniejszych powstał Związek Żydowskich Studentów Politechniki (w r. 1909), Towarzystwo Medyków Żydowskich (1912), Towarzystwo Słuchaczy Prawa. Stowarzyszenia te utworzyły w czasach polskich „Komitet Wykonawczy” jako wspólną naczelną władzę dla Małopolski Wschodniej.

W środowisku warszawskim organizacje żydowskiej młodzieży akademickiej powstawały w miarę otwierania szkół wyższych przy każdej uczelni. Wszystkie skupione były w ogólnej organizacji studentów żydowskich o nazwie „Żydowska Strzecha Akademicka” tworzącej część składową Centrali „Auxilium Academicum Judaicum”. Stowarzyszenia prowadziły działalność w zakresie samopomocy, pracy kulturalnej i naukowej. Centrala otrzymywała odpowiedni zasiłek z funduszy uniwersyteckich.

W Wilnie istniało od roku 1919 Stowarzyszenie Wzajemnej Pomocy Studentów Żydów, posiadające szereg komisji, kół i klubów dla określonych celów.

Wszystkie żydowskie stowarzyszenia akademickie należały do wspólnej organizacji o nazwie „Związek Żydowskich Stowarzyszeń Akademickich w Polsce”. Organem naczelnym był Centralny Komitet Wykonawczy wybierany przez krajowy zjazd delegatów wszystkich stowarzyszeń. Organem prasowym związku był miesięcznik „Trybuna Akademicka”.

Niezależnie od stowarzyszeń istniały liczne korporacje studentów żydowskich rozsiane po całym kraju.

Ponieważ duża liczba młodzieży żydowskiej odbywała studia w szkołach wyższych poza granicami kraju, powstało w Polsce „Towarzystwo Przyjaciół Studentów Żydów studiujących za granicą”, a ponadto w każdym środowisku zagranicznym istniały organizacje dla niesienia pomocy materialnej i moralnej studentom wyznania mojżeszowego z Polski. Wyjeżdżający na studia mogli nie tylko liczyć na szereg ułatwień ze strony władz polskich, ale jako obywatele polscy korzystali z opieki polskich placówek dyplomatycznych.

A jak było w Krakowie? I tutaj studenci wyznania mojżeszowego byli skupieni w licznych organizacjach studenckich.

Bez wątpienia do najstarszych zaliczyć należy Stowarzyszenie Żydowskich Słuchaczy U.J. „Ognisko”, które powstało w miejsce Towarzystwa Rygorozantów założonego jeszcze w roku 1897. Pełna nazwa Towarzystwa brzmiała: „Stowarzyszenie ku wspieraniu żydowskich słuchaczy Wszechnicy Jagiellońskiej rygorozantów i bezpłatnych praktykantów w Krakowie (Towarzystwo Rygorozantów w Krakowie)”. Działalność tego Towarzystwa, była bardzo ograniczona i o właściwej pracy samopomocowej nie mogło być mowy, tym bardziej, że Towarzystwo nie było wyłącznie akademickie, lecz utworzone „ku wspieraniu” i to właśnie „wspieranie” było jego głównym celem i pod tym kątem prowadziło swoją pracę. Ograniczało się więc do zbierania funduszy i udzielania pożyczek w wysokości kilku tysięcy koron rocznie.

Działalność Towarzystwa zniszczyły w zupełności lata wojny i jej następstwa, a kiedy przystąpiono

do reaktywowania Towarzystwa, okazało się, że skutkiem dewaluacji i zaistniałych warunków Towarzystwo utraciło wszelkie fundusze. O nowe, było coraz trudniej, a potrzeby były coraz większe, gdyż niedza wśród młodzieży żydowskiej stale wzrastała.

Skutkiem zwiększonego napływu członków nastąpiło około roku 1920 pewne ożywienie w pracy Towarzystwa Rygorozantów, a władzę w coraz poważniejszym stopniu zaczęli sprawować studenci. Coraz też silniej zdobywała sobie prawo obywatelskie myśl, że los swój musi młodzież wziąć w swoje ręce. Tendencje akademizacji Towarzystwa znajdowały całkowite zrozumienie i nikt im się nie przeciwstawił.

W ostatniej fazie swej działalności uruchomiło Towarzystwo (przy skromnej pomocy Centrali Warszawskiej) kuchnię akademicką. Oznaczało to w zakresie przenie środków wspierania młodzieży akademickiej.

Nurtujące jednak wśród żydowskiej młodzieży akademickiej krańcowe prądy — doprowadziły w końcu do zupełnej likwidacji Towarzystwa Rygorozantów po jego 25-letnim istnieniu i przemianie tegoż na czysto akademickie „Ognisko”. Dnia 5. II. 1923 r. uchwaliło Walne Zebranie nowy Statut „Stowarzyszenia Żydowskich Słuchaczy U.J. „Ognisko” w Krakowie”¹⁷.

Statut „Ogniska” zatwierdzony został w dniu 3. VII. 1923 r. przez Senat Akademicki U.J., na podstawie ustawy o szkołach akademickich z dnia 13. VII. 1920 r.

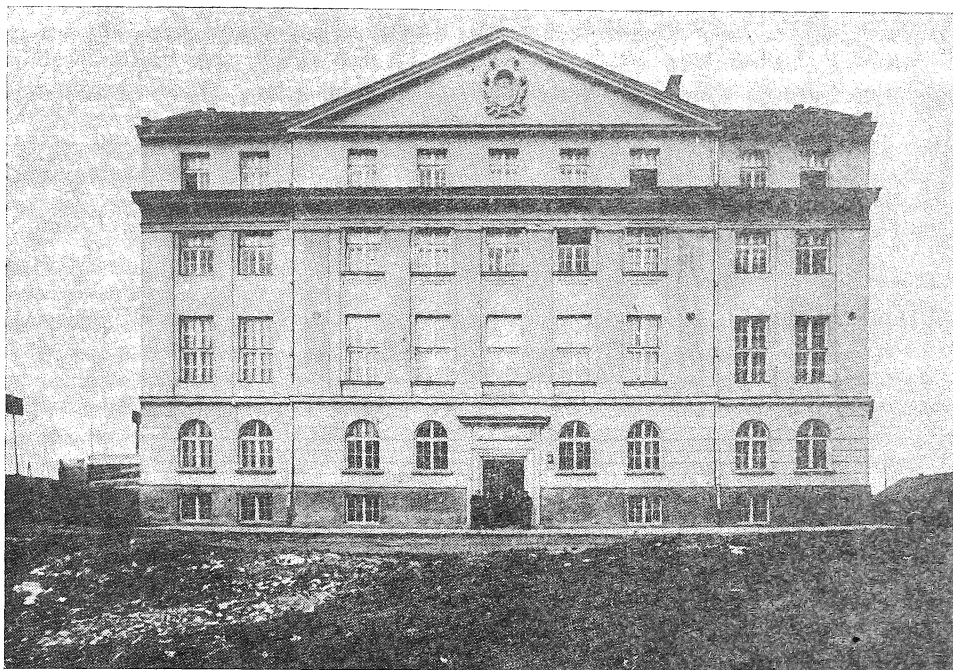
Celem Stowarzyszenia było przede wszystkim udzielanie ekonomicznej pomocy niezamożnej młodzieży oraz rozwijanie działalności kulturalnej. Statutowymi władzami Stowarzyszenia było Walne Zebranie, Zarząd Stowarzyszenia, Komisja Rewizyjna i Sąd Koleżeński. Władzą Nadzorczą był Senat U.J. sprawujący opiekę za pośrednictwem Kuratora Stowarzyszenia. Pierwszym Kuratorem Stowarzyszenia był prof. dr Rafał Taubenschlag.

W działalności samopomocowej zagadnieniem pierwszoplanowym było umożliwienie członkom Stowarzyszenia korzystanie z tanich obiadów, pomieszczeń w Żydowskim Domu Akademickim przy ul. Przemyskiej 3 oraz pomoc w formie pożyczek pieniężnych na opłacenie taks uniwersyteckich.

Zarząd Stowarzyszenia umożliwiał swym członkom korzystanie z tanich obiadów przez udzielanie t.zw. kredytów obiadowych w wysokości 40—60% zasadniczej ceny obiadu. Ilość studentów korzystających z tych obiadów dochodziła w ostatnich latach do 130.

Majątek nieruchomy Stowarzyszenia stanowił Żydowski Dom Akademicki przy ul. Przemyskiej 3. Dom ten wybudowano w latach 1924—1926 z inicjatywy Stowarzyszenia „Solidarność B'nei B'rith” w Krakowie i Żyd. Towarzystwa Akademickiego „Ognisko”. Projekty budynku wykonał inż. Adolf Siódma, zaś budowę kierował inż. Tobiasz Wexner, który zaprojektował również architekturę wnętrza¹⁸.

Fundusze na budowę uzyskano dzięki ofiarności społeczeństwa żydowskiego, otrzymaniu przez Komitet Budowy Domu w Banku Gospodarstwa Krajowego pożyczki na bardzo dogodnych warunkach oraz

Żydowski Dom Akademicki przy ulicy Przemyskiej wybudowany w latach 1924—26.

przekazywaniu przez Kwesturę U.J. okazałych kwot, które na przestrzeni lat 1925—1932 zamknęły się łączną sumą 304 tys. 464 zł.¹⁹

W Domu Akademickim studenci mieszkali w pokojach 2-osobowych, których było 23 i w 21 pokojach 3-osobowych. Pokoje posiadały oświetlenie elektryczne, centralne ogrzewanie, umywalki z wodą bieżącą a ponadto wyposażone były w meble i pościel. Opłata za mieszkanie wynosiła zł. 15,—. Do dyspozycji mieszkańców została oddana łaźnia i telefon. W Domu Akademickim mieściły się ponadto biura Stowarzyszenia, kuchnia akademicka i mieszkania służbowe. Natomiast całe I piętro zajmowała czytelnia, sala gimnastyczna i sale reprezentacyjne. Te ostatnie były udostępnione na różnego rodzaju imprezy i tym sposobem Stowarzyszenie uzyskiwało pewne dochody. W Domu Akademickim mogli mieszkać tylko studenci, natomiast Zarząd Stowarzyszenia w ramach pomocy dla studentek wyznaczył specjalny fundusz na stypendia mieszkaniowe dla nich.

Stowarzyszenie posiadało również willę „Flora” w Zakopanem na Bystrym, z której za niewielką opłatą mogli korzystać studenci i studentki w ciągu całego roku.

Prace Zarządu Stowarzyszenia nie ograniczały się li tylko do Krakowa, lecz obejmowały również swoim zasięgiem miejscowości położone poza Krakowem. Łącznikiem pomiędzy Zarządem w Krakowie a prowincją była sieć Kół Prowincjonalnych oraz mężowie zaufania. Ogółem Stowarzyszenie posiadało 11 Oddziałów: w Będzinie, Bielsku, Chorzowie, Gorlicach, Jarosławiu, Jasle, Nowym Sączu, Nowym Targu, Rzeszowie, Sosnowcu i Tarnowie.

W ramach Resortu Kulturalno-Imprezowego organizowano odczyty, kursy repetytoryjne, kompletowa-

no bibliotekę, organizowano wieczory towarzyskie. Codziennie czynna była czytelnia, gdzie znajdował się również aparat radiowy i tenis stołowy. Przy Stowarzyszeniu istniały Koła Naukowe Chemików i Rolników, które rozwijały bardzo ożywioną działalność.

Ponadto w skład Stowarzyszenia wchodziły n/w resorty: Resort Członków Założycieli, który był łącznikiem pomiędzy żydowską młodzieżą akademicką a społeczeństwem, Resort Pożyczek Długo i Krótko Terminowych, Resort Zwrotu Długów oraz Resort Pośrednictwa Pracy.

Staraniem Stowarzyszenia urządzone były kolonie wakacyjne najczęściej w Żegiestowie, Krynicy i Orłowie Morskim. Wielu studentów korzystało z kredytów kolonijnych udzielanych przez Wojewódzki Komitet Towarzystwa Przyjaciół Młodzieży Akademickiej oraz Zarząd Stowarzyszenia. Funkcje kierowników kolonii spełniali członkowie Zarządu honorowo.

W/g danych za rok akademicki 1937/38 Stowarzyszenie liczyło 266 członków, natomiast dane na dzień 1. I. 1939 r. wykazują zmniejszenie się liczby członków „Ogniska” do 230.

Ostatnim Kuratorem (od grudnia 1938 r.) Stowarzyszenia Żydowskich Słuchaczy U.J. „Ognisko” był prof. dr Ferdynand Zweig²⁰.

Organizacją, której statut został zatwierdzony przez Senat akademicki na posiedzeniu w dniu 22. III. 1922 r. był Związek Żydowskiej Młodzieży Akademickiej U.J. „Przedświt — Haszachar”²¹. Godłem Związku była tarcza Dawida, a jego głównym celem było przede wszystkim wychowanie członków w duchu starej kultury żydowskiej, rozpowszechnienie znajomości hebrajskiego, pogłębianie u członków poczucia obowiązków wobec państwa, szukanie dróg porozumienia ze społeczeństwem polskim oraz uświa-

domienie go o idei syjonistycznej. Do tych celów Związek dążył poprzez organizowanie publicznych odczytów i dyskusji, kursów języka hebrajskiego oraz wykładów z dziedziny historii, literatury żydowskiej i historii syjonizmu. W trosce o wspieranie ubogich członków starał się nie tylko o uzyskanie funduszy na ten cel ale bardzo często pośredniczył w otrzymywaniu przez nich płatnych korepetycji. Ponadto organizowane były dla członków Związku kolonie wypożyczkowe zarówno letnie jak i zimowe.

Statut Związku był dwukrotnie zmieniany i ostatecznie został zatwierdzony przez Senat Akademicki U.J. uchwałą z dnia 8. III. 1938 r. a pełna nazwa Związku brzmiała: „*Haszachar — Przedświt Stowarzyszenie Żydowskiej Młodzieży U.J.*”. Lokal Stowarzyszenia mieścił się początkowo przy ul. Jasnej 2, od listopada 1935 r. został przeniesiony na ul. Wielopole 24, a ostatnią jego siedzibą był lokal przy ul. Dietla 31/IIIp.

Praca organizacji podzielona była między referatów resortów, których było osiem — resort seminariów, imprez zewnętrznych, imprez wewnętrznych, hebraizacji, zebrań plenarnych, czytelní, biblioteki oraz resort gospodarza lokalu. Istniały również cztery seminaria: seminarium wstępne, problemów kultury, problemów politycznych i problemów ekonomicznych.

W roku akademickim 1934/35 Stowarzyszenie liczyło 98 członków, w roku akademickim 1935/36 liczba członków wzrosła do 102 ale w roku akademickim 1937/38 spada do 58 członków²².

W roku 1923 studenci żydowscy zawiązali stowarzyszenie o nazwie Stowarzyszenie Socjalistycznej Młodzieży Żydowskiej U.J. „*Związek*”. Statut Stowarzyszenia został zatwierdzony przez Senat Akademicki na posiedzeniu w dniu 16. I. 1923 r., a kuratorem został mianowany prof. dr A. Krzyżanowski. W myśl statutu głównym celem Stowarzyszenia było zaznajamianie członków i ogółu żydowskiej młodzieży U. J. z zasadami socjalizmu, jego problemami społecznymi i narodowymi, poprzez urządzenie odczytów i rozpraw treści naukowej i literackiej, prowadzenie kół naukowych i literackich, utrzymywanie biblioteki i czytelní. Ponadto wydawanie pisma periodycznego, pism ulotnych (odezwy) w sprawach dotyczących młodzieży uniwersyteckiej, urządzenie przedstawień teatralnych i koncertów. Założenia były ambitne, ale realizacja już znacznie słabsza i ostatecznie Senat Akademicki U.J. uchwałą z dnia 31. X. 1933 r. rozwiązał Stowarzyszenie Socjalistycznej Młodzieży Żydowskiej U.J. „*Związek*”²³.

Również nie sprawdziło się Stowarzyszenie Żydowskiej Socjalistycznej Młodzieży Akademickiej „*Jungt*” — Młodość, które zatwierdzone przez Senat Akademicki w dniu 5. VII. 1927 r. miało charakter kulturalno-oświatowy. Od samego początku mając znikomą ilość członków funkcjonowało bardzo słabo i ostatecznie zostało rozwiązane 29. X. 1929 r.

5. V. 1925 r. Senat Akademicki U. J. zatwierdził statut Stowarzyszenia Żydowskiej Akademickiej Młodzieży Postępowej U.J. „*Chejruth*”. Celem Stowarzyszenia była praca kulturalna w samym związku oraz popieranie rozwoju życia towarzyskiego i umysłowego wśród młodzieży żydowskiej z całkowitym

wyłączeniem działalności politycznej. Działalność Stowarzyszenia rozwijała się w dwóch kierunkach: na terenie wewnętrznym Związku i ogólnie akademickim. Dla członków Związku były czynne kółka ekonomiczno-społeczne, seminarium historii kultury żydowskiej oraz kurs literatury żydowskiej. Praca na terenie ogólnie akademickim polegała na organizowaniu wykładów o tematyce aktualnej i wygłaszaniu referatów dyskusyjnych. Wykłady odbywały się w salach reprezentacyjnych Żydowskiego Domu Akademickiego przy ul. Przemyskiej 3. Ponadto brał Związek czynny udział w pracy samopomocowej „*Ogniska*” przez swego przedstawiciela.

Według danych z roku akademickiego 1931/32 „*Chejruth*” Stowarzyszenie Żydowskiej Akademickiej Młodzieży Postępowej U.J. liczyło 20 członków zwyczajnych i 10 nadzwyczajnych — wspierających.

9. III. 1926 r. Senat Akademicki U.J. zatwierdził statut Związku Żydowskiej Młodzieży Akademickiej „*Gordonia*”, którego celem było krzewienie wśród członków kultury żydowskiej oraz naukowe uzasadnienie idei reorganizacji struktury społecznej żydostwa. Praca kulturalna ogniskowała się w trzech kołach. Istniało koło hebraistyczne, koło palestynografii i koło socjologii żydowskiej, a ponadto koło ideologii odrodzenia społeczeństwa żydowskiego. Związek brał też żywy udział w pracy samopomocowej „*Ogniska*” przez swojego przedstawiciela.

W dniu 14. XI. 1932 r. na wspólnym posiedzeniu Stowarzyszenia „*Chejruth*” i „*Gordonia*” uchwalono połączenie tych Związków w jeden i przesłania tegoż projektu do zatwierdzenia obu Walnym Zebraniom. Projekt został jednomyślnie przyjęty i odpowiednie pismo przesłane w dniu 25. I. 1933 r. do Senatu Akademickiego U.J.

W piśmie między innymi czytamy, że: „*Związek Akademicki „Gordonia” i „Chejruth” powzięty na swych dorocznych Walnych Zebraniach równobrzmiące rezolucje zmierzające do złączenia się w jeden związek o nazwie: Akademicka Organizacja Sjonistów-Socjalistów (A.O.S.S.). Okazało się bowiem, że w ostatnich latach nastąpiło zbliżenie ideologiczne Związków „Gordonia” i „Chejruth” a w sprawach ogólnieakademickich, jak w sprawach samopomocowych, w poglądach na rolę żydowskiego akademika w społeczeństwie żydowskim oba te Związki są zgodne jak również praca naukowa obu Związków szła w tym samym kierunku. Wobec tego oba Związki uznały, że ich odrębne istnienie jest tylko niepotrzebnym rozdrobnieniem sił, zwłaszcza, że oba Związki zamierzają rozwinąć pracę naukową na szerszą skalę*”.

Senat Akademicki U.J. nie zatwierdził nazwy nowego Związku jak również zażądał przesłania zmienionych statutów, których nie otrzymał²⁴.

Organizacja, której statut został zatwierdzony przez Senat Akademicki U.J. na posiedzeniu w dniu 9. III. 1926 r. było Akademickie Koło Miłośników Krajoznawstwa. Kuratorem Koła został mianowany prof. dr Ludomir Sawicki. Niestety uchwałą z dnia 8. VI. 1926 r. Senat Akademicki zarządził zmiany zarówno statutu jak i nazwy przez dodanie wyrazu „*Żydowskie*”, tak, aby nazwa Koła brzmiała „*Żydowskie Koło Miłośników Krajoznawstwa*”. Równocześnie nastąpiła zmiana Kuratora, w miejsce ustępującego Prof. Dr

L. Sawickiego, zamianował Senat Akademicki U.J. Kuratorem Koła Prof. Dr. Tomasza Lulkę.

W dniu 27. I. 1927 r. II Nadzwyczajne Walne Zebranie Koła uchwaliło rezolucję, którą przesłano do Senatu Akademickiego U.J. Ponieważ odzwierciedla ona nastroje panujące wśród członków Koła, przytaczam ją w całości:

„II Nadzwyczajne Walne Zebranie Akademickiego Koła Miłośników Krajoznawstwa w Krakowie dnia 27. I. 1927 r. stwierdza, że:

1. mimo zmiany nazwy Koła na Żydowskie Akademickie Koło Miłośników Krajoznawstwa, stoi nadal w myśl statutu na stanowisku powszechności.
2. powszechność ta nie została pogwałcona dotychczas niczym, co by dało podstawy do uchwały Senatu Akademickiego, żądającego zmiany nazwy Koła.
3. zmianę nazwy Akademickie Koło Miłośników Krajoznawstwa na Żydowskie Akademickie Koło Miłośników Krajoznawstwa uchwała ustępując woli Senatu Akademickiego, zaś pozostałe paragrafy statutu pozostawia w pierwotnym brzmieniu i dlatego z imprez Koła będą mogli jak dotychczas tak i nadal korzystać w równej mierze wszyscy bez wyjątku słuchacze U.J.”

W dniu 15. III. 1927 r. został zatwierdzony przez Senat Akademicki zarówno statut, jak i zmieniona nazwa Koła.

Pod względem organizacyjnym w skład Koła wchodziły cztery referaty: turystyczny, przemysłowy, fotograficzny, kultury i zabytków. Członkowie Koła zbierali i opracowywali materiały dotyczące nie tylko ziem polskich. Urządzali wycieczki krajoznawcze, gromadzili zdjęcia fotograficzne, urządzali odczyty i wieczory dyskusyjne. Ponadto Koło dbało o rozwój życia towarzyskiego i pogłębianie stosunków koleżeńskich wśród swoich członków.

W miejsce odchodzącego na emeryturę prof. dr T. Lulka ostatnim Kuratorem Koła został doc. dr H. Barycz, mianowany przez Senat Akademicki w dniu 14. II. 1939 r.

W roku akademickim 1937/38 liczba członków Koła wynosiła 40 zwiększając się w roku następnym do 42²⁵.

Stowarzyszenie Żydowskiej Młodzieży Akademickiej U.J. „Achdut” zostało zatwierdzone przez Senat Akademicki na posiedzeniu w dniu 12. XII. 1933 r. Kuratorem Stowarzyszenia został mianowany prof. dr Jan Bystroń. Celem Stowarzyszenia miało być (w myśl statutu) krzewienie języka i kultury hebrajskiej oraz naukowe uzasadnienie konieczności odrodzenia kulturalnego narodu żydowskiego. Stowarzyszenie miało swoją siedzibę przy ul. Dietla 68. Niestety Walne Zebranie na którym miano dokonać wyboru władz Stowarzyszenia, z powodu przykrych ekscesów wśród samych członków zostało przez Kuratora przerwane i ostatecznie Stowarzyszenie zostało rozwiązane na posiedzeniu Senatu w dniu 1. V. 1934 r.²⁶

Stowarzyszenie Żydowskich Słuchaczy U.J. „Bar Kochba” zostało zatwierdzone przez Senat Akademicki 12. XII. 1933 r. Miało charakter ideowo-wychowawczy, a głównym jego celem było ideowe zespolenie w bratni związek wszystkich członków oraz

wychowanie ich zarówno pod względem psychicznym jak i fizycznym do pracy nad odrodzeniem Państwa Żydowskiego w Palestynie i sumiennego wypełniania obowiązków wobec Rzeczypospolitej Polskiej. Stowarzyszenie organizowało odczyty, kursy i kółka samokształceniowe.

Początkowo mieściło się przy ul. Przemyskiej 3, następnie uzyskało własny lokal przy ul. Dietla 93.

Ostatnim Kuratorem Stowarzyszenia był doc. dr Minkucki mianowany w dniu 14. II. 1939 r.

W roku akademickim 1937/38 Stowarzyszenie „Bar Kochba” liczyło 24 członków²⁷.

Istniało również Stowarzyszenie Żydowskich Studentów Religijnych U.J. „Morijsa”. Założone w lutym 1934 r. liczyło 24 członków. Stowarzyszenie posiadało przyznany przez Izraelicką Gminę Wyznaniową bezpłatny lokal przy ul. Skawińskiej 2. Rozwijało pracę samokształceniową i wychowawczo-naukową. Prowadzone były cztery seminaria: seminarium Miszny, seminarium Biblii, seminarium filozofii żydowskiej oraz seminarium języka i literatury hebrajskiej.

Kuratorem Stowarzyszenia był prof. dr A. Krzyżanowski.

W roku akademickim 1937/38 Stowarzyszenie „Morijsa” liczyło 21 członków, liczba ta powiększyła się w roku akademickim 1938/39 do 23 członków²⁸.

Stowarzyszenie Żydowskiej Młodzieży Akademickiej U.J. „Arlosorowia” (nazwa dla uczczenia pamięci zmarłego literata i publicysty palestyńskiego) zostało zatwierdzone na posiedzeniu Senatu Akademickiego U.J. w dniu 21. III 1935 r. Stowarzyszenie miało charakter kulturalno-towarzyski. Celem Stowarzyszenia było: naukowe uzasadnienie konieczności odrodzenia kulturalnego narodu żydowskiego, badania nad możliwościami rozwoju sił gospodarczych i kulturalnych Palestyny oraz rozwijanie życia towarzyskiego wśród członków Stowarzyszenia. Działały dwa seminaria: socjologiczne, gdzie między innymi zajmowano się problemami przestępczości wśród Żydów i problemem emigracji, natomiast seminarium judaistyczne poświęcone było współczesnej literaturze hebrajskiej. Czytelnia umożliwiała korzystanie z czasopism. W ramach pomocy dla biednych studentów — członków Stowarzyszenia „Arlosorowia” zajmowała się pośrednictwem w otrzymywaniu płatnych lekcji.

Siedziba Stowarzyszenia mieściła się początkowo przy ul. Sarego 7/Ip a następnie została przeniesiona na ul. Jasną 8.

Stowarzyszenie współpracowało z „Ogniskiem” i poszczególnymi kołami naukowymi przy tym Stowarzyszeniu.

W roku akademickim 1937/38 i 1938/39 liczba członków nie uległa zmianie i wyrażała się cyfrą 28²⁹.

„Współpraca” Związek Żydowskiej Młodzieży Akademickiej U.J. powstała w roku 1936 i została zatwierdzona na posiedzeniu Senatu Akademickiego w dniu 25. III. 1936 r. Celem Stowarzyszenia, które miało charakter ideowo-wychowawczy, było wychowanie akademickiej młodzieży żydowskiej według zasad ustalonych w deklaracji ideowej Związku, która między innymi stwierdzała:

„W przeświadczeniu, że wartość obywatelską mierzy się jego zasługą dla dobra powszechnego i że, tylko praca na niwie społecznej a nie wyznanie czy naro-

dowość winny zapewnić obywatelowi należne stanowisko w organizmie społecznym, my ze społeczeństwa żydowskiego wyrosli i z nim węzłami wiary, tradycji i uczucia związani, dążyć będziemy do:

1. zespolenia Żydów polskich na platformie pozytywnej pracy dla Państwa Polskiego.
2. urzeczywistnienia pełnego równouprawnienia.
3. poprawienia bytu społeczności żydowskiej w Polsce.
4. pogłębiania wśród młodzieży żydowskiej świadomości obowiązku pracy obywatelskiej dla Państwa³⁰.

„Współpraca” prowadziła bardzo ożywioną działalność wśród akademickiej młodzieży wyznania mojżeszowego, utrzymując kontakty z innymi organizacjami, urządzając wspólne lub odrębne imprezy. Bardzo żywo zareagowała „Współpraca” na zajęcia antyżydowskie, których widownią stał się między innymi Uniwersytet Jagielloński. Zostały uchwalone dwie rezolucje — jedną z nich skierowaną bezpośrednio do Marszałka Polski Edwarda Śmigłego Rydza przytaczam poniżej:

„Żydowska Młodzież Akademicka, zgrupowana w Stowarzyszeniu „Współpraca”, a zgromadzona w dniu 10. XII. 1936 r. na Nadzwyczajnym Walnym Zebraniu oświadcza gotowość oddania każdej chwili wszystkich swych sił moralnych i materialnych do dyspozycji Najwyższego Wodza Sił Zbrojnych, Marszałka Śmigłego Rydza.

Wierni ideałom, jakie przyświecały ojcom naszym w walkach o niepodległość Ojczyzny, będziemy dalej twardo kroczyć ich szlakiem i na każdym kroku wcielać w czyn rzucone przez Naczelnego Wodza hasła podciągnięcia Polski używ³¹.”

Lokal Związku mieścił się w Rynku Gł. 12/IIp.

Kuratorem Związku był prof. dr Jerzy Lande.

W roku akademickim 1937/38 Związek Żydowskiej Młodzieży Akademickiej U.J. „Współpraca” liczył 20 członków³⁰.

Starania studentów (wyznania mojżeszowego) Wydziału Lekarskiego o zezwolenie na założenie stowarzyszenia o nazwie „Koło Medyków Żydowskich U.J. w Krakowie” zostały uwieńczone sukcesem — Senat Akademicki U.J. zatwierdził uchwałą z dnia 26. V. 1936 r. statut Koła Medyków Żydowskich U.J. Stowarzyszenie miało charakter samopomocowy i mieściło się w Żydowskim Domu Akademickim przy ul. Przemysłowej 3. Było stowarzyszeniem apolitycznym.

Głównym celem Koła było niesienie swoim członkom pomocy materialnej na zasadach samopomocowych, dla umożliwienia im zdobycia wykształcenia lekarskiego oraz wpojenia im zasad koleżeństwa i solidarności. Problem niesienia pomocy materialnej był pierwszoplanowym, chociażby z tego względu, że studenci medycyny zmuszeni byli wskutek ciągłych zajęć uniwersyteckich przebywać stale w Krakowie, w związku z czym wyłoniła się kwestia mieszkaniowa. Koło Medyków nie posiadało własnego budynku, z czym łączył się brak własnej kuchni i stąd zaistniała konieczność udzielania kredytów obiadowych członkom Koła. Stowarzyszenie organizowało wyjazdy na odpoczynek letni zwłaszcza dla tych swoich członków, którzy przez cały rok akademicki żyli w bardzo ciężkich warunkach materialnych. Jednym

z najważniejszych zadań Koła było przyjsię z pomocą naukową swym członkom. Tą rolę spełniała biblioteka zaopatrzona w liczne podręczniki, które zwłaszcza na Wydziale Lekarskim były bardzo drogie i wielu członków Koła nie mogąc ich zakupić korzystało z biblioteki. Wynikała stąd konieczność ciągłego uzupełniania księgozbioru bibliotecznego i dbałość o jego aktualizację.

Koło Medyków liczyło w roku akademickim 1936/37 — 62 członków, w roku akademickim 1937/38 liczba ta zmalała do 56, ale już w roku akademickim 1938/39 zwiększa się do 65³¹.

Istniały również dwie korporacje studentów wyznania mojżeszowego.

Pierwszą z nich był Żydowski Związek Akademicki (korporacja) U.J. „Emunah”, którego statut został zatwierdzony przez Senat Akademicki U.J. uchwałą z dnia 11. XI. 1926 r.

Głównym celem Związku było: „zespolenie ideowe swych członków bratnim węzłem i zaprawienie ich w imię prawdy i honoru, tak do pracy odrodzenia narodu żydowskiego, jak i do sumiennego spełniania obowiązków obywatelskich wobec Państwa Polskiego”.

Związek organizował kółka samokształceniowe dla swoich członków, zebrania koleżeńskie na których wygłaszano odczyty i referaty, często wywołujące ożywione dyskusje.

Związek posiadał swoje barwy; niebiesko-biało-żółte.

W dniu 12. XII. 1933 r. Senat Akademicki U.J. zatwierdził zmieniony statut Związku, w myśl którego nowa nazwa Związku brzmiała: Żydowska Korporacja Akademicka „Emunah”.

Liczba członków nie mogła przekraczać 150. Członkowie Korporacji dzielili się na „braci młodszych” i „braci starszych”.

Korporacja kilkakrotnie zmieniała swoją siedzibę. Początkowo mieściła się ul. Halickiej 4, od października 1934 r. przy ul. Stradom 3, stamtąd przeniosła się do lokalu przy ul. Dietla 93, aby ostatecznie w roku akademickim 1938/39 osiąść przy ul. Berka Joselewicza 14.

Liczba członków z 20 w roku akademickim 1933/34 wzrosła do 29 w roku akademickim 1938/39.

Drugą z nich był Żydowski Związek Akademicki Korporacja U.J. „Kadimah”, zatwierdzony uchwałą Senatu Akademickiego w dniu 6. XII. 27 r.

W swoich założeniach i celach „Kadimah” był bardzo zbliżony do Korporacji „Emunah”.

Związek posiadał swoje barwy: niebiesko-czerwono-żółte, które od 12. XII. 1933 r. zostały zmienione na czarno-żółto-czerwone z niebiesko-białymi brzegami.

Początkowo siedzibą Związku były oficyny przy ul. Dietla 93., a od roku 1937 lokal przy ul. Drugiej 3.

W roku akademickim 1933/34 Korporacja „Kadimah” liczyła 19 członków, w roku 1934/35 wzrosła do 24, w roku 1935/36 zmniejszyła się do 22, natomiast w następnym roku akademickim zwiększyła się o 1 członka, ale już w latach następnych ma tendencje spadkowe i ostatecznie w roku akademickim 1938/39 Korporacja „Kadimah” liczyła tylko 18 członków³².

Wśród stowarzyszeń akademickich typu samopomocowego bardzo poważną rolę odgrywała Biblioteka Prawników Żydów U.J., która rozpoczęła swoją działalność w roku 1937. Władzą nadzorczą Biblioteki był Senat U.J.

Najważniejszym resortem Biblioteki była wypożyczalnia książek i skryptów. Dział ten obejmował kupno nowych i używanych podręczników oraz wypożyczalnię. Ogółem zakupiono 414 skryptów z których skorzystało 45 członków oraz 240 książek z których skorzystało 57 członków. Korzystanie z księgozbioru było bezpłatne.

Apel Zarządu Biblioteki do społeczeństwa żydowskiego, by ofiarowało książki do księgozbioru Biblioteki spotkało się z szerokim uznaniem. Akcja ta przyczyniła się do wzbogacenia Biblioteki o 308 tomów (od dnia 1. II. 1939 r.).

W sprawozdaniu z Walnego Zebrania Biblioteki Prawników Żydów U.J., które odbyło się w dniu 11. III. 1939 r. podano między innymi, że Senat U.J. przyznał Bibliotece kwotę 2.500 zł. w celu umożliwienia zakupu Bibliotece odpowiedniej ilości skryptów i podręczników.

Biblioteka Prawników Żydów U.J. mieściła się przy ulicy Przemyskiej 3.

Kuratorem Biblioteki był prof. dr Stefan Grzybowski³³.

Wszystkie Stowarzyszenia obowiązane były (pod odpowiedzialnością dyscyplinarną (do ścisłego przestrzegania przepisów opracowanych przez Rektorat Uniwersytetu Jagiellońskiego, a w których szczególną uwagę zwraca na to by:

- „— w skład Towarzystwa (Zarządów, Komisji Rewizyjnych, Sądów Honorowych itp.) wchodzić wyłącznie zapisani w danym roku akademickim studenci szkół wymienionych w statucie (z wykluczeniem więc absolwentów).
- w zebraniach Towarzystwa absolutnie nie brały udziału osoby z poza uczelni akademickich (na udział takich osób w zebraniach należy mieć każdorazowo zezwolenie Rektora).
- przedkładać Kuratorowi do aprobaty absolutnie wszystkie pisma, druki i stałe wydawnictwa, zarówno przeznaczone dla członków, jak też wychodzące na zewnątrz. A ponadto składanie rocznych sprawozdań i szczegółowych rozliczeń z wszystkich funduszy, stojących do dyspozycji Towarzystwa, czy to z Uniwersytetu, czy z jakichkolwiek innych źródeł”³⁴.

Takie były blaski i cienie życia studentów wyznania mojżeszowego w świetle dokumentów, pieczołowicie przechowywanych w archiwach krakowskich. Ale życie dopisało ciąg dalszy.

Kiedy skończył się rok akademicki 1938/39 wielu z nich już z dyplomami miało zamiar rozpocząć samodzielne, dorosłe życie, wielu wyjechało na wakacje, aby z zapasem świeżych sił rozpocząć następny rok studiów. Niestety nie było startu w dorosłe życie, nie było uroczystej inauguracji nowego roku akademickiego. Straszliwa noc okupacji hitlerowskiej

zamknęła przed młodzieżą zarówno polską jak i żydowską bramy wyższych uczelni. Słynna Sonderaktion w wyniku której aresztowano 183 profesorów docentów i adiunktów Uniwersytetu Jagiellońskiego i Akademii Górniczej na długo uniemożliwiła zorganizowanie tajnego nauczania na uczelniach krakowskich. Dopiero w roku 1942 Uniwersytet Jagielloński rozpoczął podziemną działalność, ale wśród studentów nie było już młodzieży wyznania mojżeszowego. Dla nich bowiem lata II wojny światowej stały się czasem zagłady.

P R Z Y P I S Y

¹ Archiwum Polskiej Akademii Nauk w Krakowie (dalej APANKr.) mikrofilm sygn. 97.

² Cecylia Kłafienowa, *Zagadnienie produktywizacji i szkolnictwa zawodowego wśród Żydów*, Miesięcznik żydowski t. II, rok 1931, str. 218—134.

³ APANKr., mikrf. s. 97.

⁴ tamże.

⁵ Archiwum UJ w Krakowie (dalej AUJKr.) SII 674 — statystyka.

⁶ tamże — referat Prof. Dr Wł. Woltera.

⁷ AUJKr., SII 436—446 Katalog Gł. 1938/39 od A do Z.

⁸ AUJKr., WL 72 protokoły posiedzeń Rady Wydziału Lekarskiego.

⁹ AUJKr., S 90 protokoły posiedzeń Senatu Akademickiego UJ lata 1935/36—1938/39.

¹⁰ AUJKr., SII 674 „Zajścia antyżydowskie 1932—1939”.

¹¹ tamże.

¹² tamże.

¹³ AUJKr., SII 737 „Nadzór nad działalnością stowarzyszeń studenckich i ich ewidencja”.

¹⁴ AUJKr., SII 674 „Getto ławkowe 1938”.

¹⁵ tamże.

¹⁶ Dorota Mycielska, *Postawy polityczne profesorów wyższych uczelni w dwudziestolecu międzywojennym*, PAN Instytut Historii, PWN — Warszawa 1985.

¹⁷ *Sprawozdanie Związku Żydowskich Stowarzyszeń Akademickich w Polsce 1923—1926*, Warszawa 1926.

¹⁸ Majer Bałaban, *Przewodnik po żydowskich zabytkach Krakowa*, str. 106—107, Kraków 1935.

¹⁹ AUJKr., SII 699 „Żydowski Dom Akademicki”.

²⁰ AUJKr., SII 795 „Organizacje żydowskie”.

²¹ Archiwum Państwowe St G Kr. 248 — pismo UJ L. 1704/39.

²² AUJKr., SII 796 „Organizacje żydowskie”.

²³ AUJKr., SII 795 pismo UJ L. 7801/33 z dnia 6. XI. 1933.

²⁴ AUJKr., SII 795 „Organizacje żydowskie”.

²⁵ AUJKr., SII 796 „Organizacje żydowskie”.

²⁶ AUJKr., SII 796 „Organizacje żydowskie”.

²⁷ AUJKr., SII 795 „Organizacje żydowskie”.

²⁸ tamże.

²⁹ AUJKr., SII 796 „Organizacje żydowskie”.

³⁰ AUJKr., SII 795 „Organizacje żydowskie”.

³¹ tamże.

³² tamże.

³³ AUJKr., SII 796 „Organizacje żydowskie”.

³⁴ tamże.